

Epilógus

Sajnos – legalábbis fizikáról szóló könyvek esetén – sohasem mondható el, hogy „kész van a nagy mű”. A különböző problémák és megoldási módszereik annyira egymásba fonódnak, hogy mindig marad elvarratlan szál; a fentiekben is eljutottunk olyan kérdésekig, amelyek már csak közvetve állnak kapcsolatban a variációs elvekkel, mégis érdekes és releváns volt felvillantani őket. Ugyanakkor számos aspektus óhatatlanul kimarad, részben a szerző személyes ízlésén alapuló válogatás, részben az egyszemélyes tudás eleve korlátozott volta miatt.

Nem esett tehát szó minden variációs elvről a fentiekben, sem pedig minden lehetséges fizikai, műszaki vagy informatikai alkalmazásról. Prominensen kimaradt például a disszipatív folyamatokra vonatkozó általános termodinamikai variációs elvek ismertetése, jelesen a minimális entrópiatermelés elve, amelyet Onsager, Prigogine és a magyar Gyarmati István dolgoztak ki. De a Fényes–Helmholtz-elv is említés nélkül maradt. Szintén nem eshetett szó az algoritmusok elméletében alkalmazott variációs módszerekről, illetve a kvantumkémiailag és magfizikailag speciális problémák megoldásában alkalmazott időfüggő variációs elv („time dependent variational principle”, TDVP) kifejtése is elmaradt. Ámbár ez utóbbi a spinkoherens állapotok bevezetésével igen tanulságos, s a pályaintegrál-módszer alkalmazását megalapozó számítási gyakorlatnak bizonyulhatott volna.

Mégis, a szerző reményét fejezi ki, hogy az alaptörvényekre koncentráció – s ezen kívül tényleg csak néhány, villanásszerű elméleti kalandozást tartalmazó – fenti tárgyalás a fizika „lényege” iránt érdeklődő olvasónak jó iránytűként szolgál saját jövőbeli olvasmányai és kutatásai során. Bár a köztudatban a variációs elv leginkább az elméleti mechanika részeként él, remélhetőleg kellőképpen demonstráltuk, hogy a fizika más, később kifejlődött szakterületei is átszövődnek ezzel az elvvel. S nemcsak „közelítő” megoldási módszerként, hanem ellenkezőleg, a *fizika alaptörvényeinek* a megfogalmazásában is kulcsszerepet

játszának. Mi több a modern fizika minden, valamely alapvető törvényszerűséget kereső területe, ilyen elveken alapul.

A könyvben szereplő személyekről

A

Arisztotelész (i. e. 384–i. e. 322), filozófus, Platón tanítványa, Nagy Sándor nevelője. Ismertebb művei: Kategóriák, Hermeneutika, Első Analitika, Második Analitika, Topika, Fizika, Meteorológia, Zoológia, Retorika, Etika, Poétika.

d’Alembert, Jean le Rond (1717–1783), francia fizikus, matematikus, filozófus. Részt vett a Francia Enciklopédia készítésében, materia-
lista. 1754-től a Francia Akadémia tagja, 1772-től permanens titkár. A d’Alembert-elv ma ismert formáját Lagrange írta fel.

Ampère, André Marie (1775–1836) francia fizikus és matematikus, az elektromosságtan egyik megalapítója, az áramerősség mértékegységét róla nevezték el. Szintén az ő nevéhez fűződik az Ampère-törvény, ami az áramok mágneses hatását írja le.

B

Bernoulli, svájci matematikuscsalád a 18. században. *Daniel Bernoulli* (1700–1782) a Bernoulli-elv megalkotója, *Jakob Bernoulli* (1654–1705) nevezték el a Bernoulli-számokat. Ismertek még *Johann Bernoulli* (1667–1748), *Johann III Bernoulli* (1744–1807), *Nicolaus I Bernoulli* (1687–1759) és *Nicolaus II Bernoulli* (1695–1726). A folyadékok áramlását leíró Bernoulli-egyenletet Daniel Bernoulli 1735-ben jelentette meg.

Blanusa, Danilo (1903–1987) zágrábi matematikusprofesszor. Többek között a négyszínsejtéssel is foglalkozott, a fizikában a relativisztikus sebességgel mozgó testek energiájával és hőmérsékletével kapcsolatos vitákból ismert.

Boltzmann, Ludwig Eduard (1844–1906) bécsi fizikusprofesszor, a termodinamika világhírű művelője, a kinetikus elmélet és a mikroszkópikus entrópiaképlet megalkotója. A Boltzmann-egyenlet ütköző részecskék impulzus-eloszlásának az időbeli fejlődését írja le a „Stosszahlansatz” (ütközési szám feltevés) segítségével. Nevét viseli még a Boltz-

mann-eloszlás (a sebességekre vonatkoztatva: Maxwell–Boltzmann-eloszlás) és a Stefan–Boltzmann állandó.

Bohr, Niels (1885–1962) dán fizikus, a kvantumfizika egyik úttörője. A Bohr-féle atommodell volt az első nemklasszikus fizikai modell az atomokról. Nevét viseli a Bohr-sugár és a Bohr-magneton is. Híres vitái Einsteinnel a kvantumelkentség mibenlétéről. A 107-es rendszámú kémiai elem neve: Bohrium. Róla neveztek el egy krátert a Holdon, valamint a 3948 számú aszteroidát. Közismert a koppenhágai Niels Bohr Intézet mint fizikai kutatóintézet.

Born, Max (1882–1970) német fizikus, fontos résztvevője a kvantummechanika kifejlesztésének. Szilárdtest-fizikai és optikai munkássága is jelentős, 1954-ben kapta meg a Nobel-díjat.

Brown, Robert (1773–1858) skót botanikus, ő fedezte fel a pollenek véletlenszerű mozgását 1827-ben, egy csepp vízben, mikroszkóp alatt. A Brown-mozgás elméleti leírását Albert Einstein adta meg 1905-ben.

Buridan, Jean (1295–1358), latinul Johannes Buridanus, francia pap, aki segítette a kopernikuszi tanok terjedését Európában. A késő középkor legfontosabb filozófusaként megalapozta a tehetetlenség fizikai fogalmát. Nevéhez fűződik az impetuselmélet és a példázat a választani nem képes számárról.

C

Christoffel, Elwin Bruno (1829–1900) német fizikus és matematikus. Nevét viselik a Christoffel-szimbólumok és a Riemann–Christoffel-tenzor a differenciálgeometriában.

Clausius, Rudolf Julius Emanuel (1822–1888) német fizikus. Eredményei a klasszikus termodinamika kidolgozásában, különösen az entrópia fogalmának bevezetésében elévülhetetlenek.

D

Dirac, Paul Adrian Maurice (1902–1984) brit fizikus, a kvantummechanika egyik megalapozója, Wigner Jenő sógora volt. 1933-ban Nobel-díjat kapott Schrödingerrel együtt „az atomelmélet új hatékony formáinak a felfedezéséért”. Nevéhez fűződik a Dirac-egyenlet, amely először jóslta meg az elektron antirészecskéjét, a pozitront. A Dirac-

disztribúció, illetve Dirac-delta a matematikai fizikában gyakran használt mennyiségek.

Descartes, René (1596–1650) francia filozófus, matematikus, tüzértiszt, a karteziánus gondolkodás megalapítója. Legismertebb szólása, „cogito, ergo sum” (gondolkodom, tehát vagyok) összefoglalja a racionalizmus alapelvét. Ő az analitikus geometria megalapítója is, a Descartes-féle koordinátarendszer teszi lehetővé a görbék algebrai egyenlettel való leírását.

Doppler, Christian Andreas (1803–1854) osztrák matematikus és fizikus. Tanított Prágában, a Selmeci Magyar Királyi Bányászakadémián s végül Bécsben. Leginkább a Doppler-effektus révén ismert; ezen alapul a legtöbb radaros (vagy ultrahangos) sebességmérő eszköz.

E

Einstein, Albert (1879–1955) németországi születésű, majd svájci, később porosz fizikus; a zsidóüldözések elől az USA-ba menekül. Leginkább a speciális és általános relativitáselméletről híres, de 1905-ben a fotoeffektusért kapott Nobel-díjat. Elsőként írta le a Brown-mozgást is, és sokat tett a fény fotonelméletének kidolgozásáért. Nevét a Bose–Einstein-eloszlás és az Einsteinium elem is hordozza. Pacifista, panteista, sokáig dolgozott az egyesített térelmélet megalkotásán. Vitái Bohrral a kvantummechanika értelmezéséről (szerinte a jóisten nem kockázik), valamint az atombomba megalkotását támogató levele Roosevelt elnökhöz szintén hozzájárultak közismert voltaához. Felajánlották neki Izrael állam elnöki tisztét is, de azt nem fogadta el.

Eötvös, Loránd (1848–1947) báró, magyar fizikus. Legismertebb az Eötvös-féle torziós inga s az azzal végzett kísérletei, de behatóan foglalkozott a folyadékok kapillaritásával is. Volt a Magyar Tudományos Akadémia elnöke és oktatási miniszter is. Nevét viseli az Eötvös Loránd Fizikai Társulat, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapesten és egy kráter a Holdon. Szintén róla nevezték el a lorandit nevű ásványt. A gravitációs gradiens CGS mértékegysége 1 eotvos.

Euler, Leonhard Paul (1707–1783) svájci származású matematikus és fizikus, de élete nagy részét német földön, illetve Oroszországban, Szent-Pétervárott töltötte el. A matematikai analízisben, a számelméletben, a geometriában és gráfelméletben alkotott jelentőset. A

fizikában a folyadékok áramlását leíró Euler-egyenlet révén ismert leginkább.

F

Faraday, Michael (1791–1867) angol fizikus és kémikus. Nevéhez fűződik az elektromágneses indukció felfedezése s az elektromotor megalkotása, valamint az áram elektrokémiai hatásának a vizsgálata. A kapacitás SI mértékegysége a farad, az ő nevét viseli. Ismert mondása: „One day sir, you may tax it” (egy nap, uram, majd megadóztathatja). Ezt William Gladstone-nak, a brit pénzügyminiszternek válaszolta, amikor az az elektromosság gyakorlati haszna iránt érdeklődött.

Fermat, Pierre de (1601–1665) francia matematikus. Leginkább a Fermat-sejtés révén ismert, amit csak 300 év múltán, nemrég sikerült bebizonyítani. A valószínűségszámítás és a prímszámok is foglalkoztatták. A legrövidebb idő elve a fizikai optikában az ő nevéhez fűződik.

Feynman, Richard Philipps (1918–1988) amerikai fizikus. Fiatalon részt vett a Manhattan-projektben, 1965-ben fizikai Nobel-díjat kapott a kvantum-elektrodinamika kifejlesztéséért (Schwingerrel és Tomonagával közösen). Számos elméleti fizikai eszköz őrzi a nevét, a legismertebbek a Feynman-gráfok, a Feynman-féle pályaintegrál-módszer, a Feynman–Kac-formula, a Hellmann–Feynman-tétel, a Feynman-parametrizálás.

Fock, Vladimir Alekszandrovics (1898–1974) szovjet fizikus. A soktestkvantummechanikából ismert; nevét viseli a Fock-tér (és operátorai), a Fock-reprezentáció és a Hartree–Fock-módszer.

Fokker, Adriaan (1887–1972) holland fizikus és zenész. Holland Kelet-Indiában (ma Indonézia) született, unokatestvére a repülőgép-konstruktőr Anthony Fokkernek. A fizikában leginkább a Fokker–Planck-egyenlet révén ismert, de foglalkozott a geodetikus precesszióval is az általános relativitáselméletben.

Fourier, Jean Baptiste Joseph (1768–1830) francia fizikus és matematikus. Leghíresebb alkotása a Fourier-transzformáció, amit a Fourier-egyenletnek is nevezett hődiffúziós probléma megoldására dolgozott ki. (Semmi köze Francois Marie Charles Fourier-hez, az utópista szocialistához.)

G

Galerkin, Borisz Grigorjevics (1871–1945) belorusz matematikus és mérnök. Leginkább a Ritz–Galerkin-módszer révén ismert, amit a modern végelem-algoritmuskban is felhasználnak.

Galilei, Galileo (1564–1642) a legismertebb olasz fizikus. A mechanika megalapozása, a szabadesés tanulmányozása, a mozgás relativitásának az elve éppúgy a nevéhez fűződnek, mint a Jupiter négy legnagyobb holdjának a felfedezése a maga alkotta távcsővel. A Vénusz fázisait és a napfoltokat is felfedezte, s harcos terjesztője volt a kopernikuszi világmépnek. Az inkvizíció visszavonatta vele tanait, állítólag ezután jegyezte meg, hogy „eppur si muove” (és mégis mozog, mármint a Föld). A nehézségi gyorsulás CGS mértékegysége 1 gal, az ő tiszteletére.

Gauss, Johann Carl Friedrich (1777–1855) német matematikus és fizikus. Legismertebb a Gauss-tétel révén, de komplex analízissel, görbült felületek differenciálgeometriájával, számelmélettel, optikával és mágnességgel is foglalkozott. A matematika fejedelmének nevezték. Nevét viseli a Gauss-eloszlás, a legkisebb négyzetes eltérések Gauss-módszere, s a mágneses térerősség mértékegysége is Gauss.

Gibbs, Josiah Willard (1839–1903) amerikai fizikus, kémikus és matematikus. Nevéhez fűződik a modern termodinamika megalapozása, többek közt a Gibbs-eloszlás. Úttörője volt a vektoranalízis használatának az elméleti fizikában és kémiában. Emlékezetes még a Gibbs–Duhem-reláció és a Gibbs-szabadenergia fogalma is.

Gyarmati, István (1929–2002) magyar fizikus, az MTA tagja volt. Gyarmati 1965-ben az irreverzibilis folyamatok termodinamikájának elméleteire vonatkozóan variációs elvet állított fel, amellyel a disszipációs transzportfolyamatok térbeli-időbeli evolúciója leírható. Ebből levezethetők a transzportfolyamatok lineáris egyenletei (a hővezetésre a Fourier-, a diffúzióra a Fick-, az áramlásra a Navier–Stokes- és Reynolds-egyenletek). Munkássága Onsager és Prigogine eredményeit egy általános variációs elvben szintetizálta.

H

Hamilton, William Rowan, Sir (1805–1865) ír fizikus, csillagász és matematikus. A fizikában leginkább a hamiltoni mechanika révén ismert, de a kvantummechanika egyik központi mennyisége, a Hamilton-

operátor is az ő nevét viseli. A Hamilton–Jacobi-egyenlet, a „tenzor” szó meghonosítása, a „nabla” használata, a kvaterniók, algebrai tételek s sok minden más fűződik a nevéhez.

Hartree, Douglas Rayner (1897–1958) angol fizikus és matematikus. Fizikusok leginkább a Hartree–Fock-módszer révén ismerik.

Heisenberg, Werner Karl (1901–1976) német fizikus. A kvantummechanika megalapítói közé tartozik, fiatalon Arnold Sommerfeld, Max Born és Niels Bohr tanítványa volt. Nevéhez fűződik az alapvető határozatlansági reláció, illetve a mögöttes felcserélési relációk. Jelentőset alkotott a ferromágnesség elméleti leírása terén is (Heisenberg modell). Az izospin fogalmát is ő vezette be.

Helmholtz, Hermann Ludwig Ferdinand von (1821–1894) német fizikus és orvos. A szín- és térlátás, az energiamegmaradás, az elektrodinamika és a termodinamika területén dolgozott. Nevét őrzi a Helmholtz-egyenlet, a Helmholtz-féle szabad energia, a Helmholtz-tekercs és a Helmholtz-tételek. A gyengén viszkózus folyadékok elméletében az örvények viselkedését írják le hidrodinamikai tételei.

Hilbert, David (1862–1943) német matematikus. Nevét viseli a Hilbert-tér, a kvantumfizika alapvető matematikai struktúrája. Híres az általa 1900-ban felállított tíz legnehezebb matematikai problémáról is, amit később 23-ra egészített ki. A 3. a 10-ből (6. a 23-ból), a „fizika axiomatizálása” – néhány másikkal egyetemben – mindmáig megoldatlan.

I, J

Jacobi, Carl Gustav Jacob (1804–1851) porosz matematikus. Fizikusok leginkább a Jacobi-determináns használata révén ismerik a nevét. De a Jacobi-azonosság, a Jacobi-zárójel, a Jacobi-féle elliptikus függvények és a Hamilton–Jacobi-egyenletek is emlékezetesek.

K

Kepler, Johannes (1571–1630) német csillagász és matematikus, II. Rudolf német-római császár udvari asztrológusa. A Kepler-törvények a bolygók Nap körüli ellipszispályán történő mozgását foglalják kvantitatív szabályokba.

Klein, Oskar Benjamin (1894–1974) svéd fizikus, 1930 óta professzor Stockholmban. Általános relativitáselmélettel, kozmológiával és ré-

szecskefizikával foglalkozott. Nevét őrzi a Klein–Gordon-egyenlet, a szabad relativisztikus skalármező hullámaint leíró egyenlet. Szintén hozzá fűződik egy, a Dirac-féle lyukelmélet kapcsán megfogalmazott paradoxon.

L

Lagrange, Joseph-Louis (1736–1813), olasz születésű francia fizikus, matematikus, csillagász. A fizikában leginkább a Lagrange-függvény révén ismert, de az Euler–Lagrange-egyenlet, a Lagrange-szorzók és a csillagászati Lagrange-pont is az ő nevét viselik. A számelméletben és a matematikai analízisben is jelentőset alkotott.

Langevin, Paul (1872–1946), francia fizikus. Legismertebb az általa kifejlesztett Langevin-egyenlet a véletlen hatások alatt álló Brown-mozgás leírására. Foglalkozott a para- és diamágnességgel, valamint részt vett a tengeralattjárók ultrahangos detektálását szolgáló fejlesztésekben is. A speciális relativitáselmélet ikerparadoxona tőle származik.

Legendre, Adrien-Marie (1752–1833), francia matematikus. A fizikában a róla elnevezett Legendre-transzformáció révén ismert, de algebrai, számelméleti, statisztikai és analízisbeli eredményei is vannak. A Legendre-polinomok és a Holdon egy kráter szintén viselik a nevét.

Levi-Civita, Tullio (1873–1941), olasz matematikus, leginkább a tenzorkalkulus terén végzett munkáiról híres. A teljesen antiszimmetrikus egységtenzor viseli a nevét.

Lorentz, Heindrik Antoon (1853–1928), holland Nobel-díjas fizikus. Nevét a Lorentz-transzformáció tette emlékezetessé a fizikában, de az elektromágneses térben mozgó töltésre ható Lorentz-erő is az ő nevét viseli. A Nobel-díjat 1902-ben a Zeeman-effektus elméleti magyarázatáért kapta.

Lorenz, Ludvig (1829–1891), dán fizikus és matematikus. Az optikában a Wiedemann–Franz–Lorenz-törvény, a fizikai térelméletben a Lorenz-mérték viseli a nevét. A törésmutató és a közeg sűrűsége közötti összefüggést ő és Hendrik Lorentz függetlenül fedezték fel, ezt ma Lorentz–Lorenz-egyenletnek nevezzük.

M

Maupertuis, Pierre-Louis Moreau de (1698–1759), francia matematikus és filozófus. A berlini Tudományos Akadémia első elnöke volt. A mechanikai pályákat variációs elvvel meghatározó Maupertuis-elv viseli a nevét.

Maxwell, James Clerk (1831–1879), skót elméleti fizikus és matematikus. Az elektromágnesség klasszikus térelméletének a megalkotója. Nevét viselik a Maxwell-egyenletek, a Maxwell–Boltzmann-eloszlás (a gáz atomjainak sebességeloszlása), a Maxwell-démon (egy feltételezett lény, amely információt nyer az atomokról, s emiatt felmelegszik, mutatván az entrópia és az információ kapcsolatát).

N

Navier, Claude-Louis (1785–1836), francia fizikus és mérnök. Nevét őrzi a Navier–Stokes-egyenlet. 1824-től a Francia Akadémia tagja, sokat foglalkozott a rugalmasság problémáival.

Newton, Isaac, Sir (1643–1727), minden idők legismertebb angol fizikusa, de csillagász, matematikus és természetfilozófus (valamint alkimista és teológus) is. Főműve a „Philosophiae Naturalis Principia Mathematica” (A természetfilozófia matematikai alapelvei), lefekteti a newtoni mechanika elveit. A Newton-egyenlet mellett Newton többi axiómái a mechanikai mozgás leírásában és az általános tömegvonzás törvénye az égi és földi fizika egyesítését hozták. Ismertek még optikai kísérletei (prizma, távcső), valamint a matematikai analízist megalapozó integrál- és differenciálszámítása (fluxióelmélet, Newton–Leibniz-tétel).

O

Onsager, Lars (1903–1976), norvég elméleti fizikus és fizikai kémikus. 1968-ban kémiai Nobel-díjat kapott. A fizikában az Onsager-féle reciprocitási relációk révén ismert, amely a termodinamikai erők és áramok keresztkorrelációit fogalmazza meg.

Oppenheimer, Robert J. (1904–1967), amerikai fizikus, az „atombomba atyja”, a Manhattan-terv szakmai vezetője volt. Szakmailag legismertebb eredménye a Born–Oppenheimer-közelítés kidolgozása.

Ott, Heinrich (1894–1962), német fizikus, Sommerfeld tanítványa. Neve főleg az Ott–Einstein-vitából ismeretes, amelyben a mozgó testek hőmérsékletéről a felek ellentétes álláspontot képviseltek.

P

Püthagorasz, szamoszi (Kr. e. kb. 575–495), ógörög ión filozófus és matematikus. Leginkább a Pitagorasz-tétel révén ismert, amely a derékszögű háromszög oldalaira ad meg összefüggést. A kozmikus harmóniáról és a matematika jelentőségéről vallott nézeteire az ókorban vallási mozgalom épült. A négyzetgyök kettő irracionalitásának bizonyítását és a „szférák harmóniája” kifejezést is neki tulajdonítják.

Planck, Max (1858–1947), német fizikus (születési neve: Karl Ernst Ludwig Marx Planck, a Marx előnevet később Maxként írta). Legismertebb a róla elnevezett Planck-állandó révén, amelyet a Planck-féle feketetest-sugárzási törvényben vezetett be, s ami a kvantumfizika alapvető természeti állandójának bizonyult. Nobel-díjas (1918), Albert Einstein legismertebb pártfogója volt. A német Kaiser-Wilhelm Intézetek hálózatát ma Max Planck Intézeteknek nevezik. Nevét viseli a Planck-hossz (Planck-tömeg, Planck-skála, Planck-idő), amelynél rövidebb távolságokon a gravitációs és kvantumos jelenségek óhatatlanul összefonódnak.

Podolsky, Boris (1896–1966), orosz, később amerikai fizikus. Az Einstein–Podolski–Rosen-paradoxon révén ismert, amit a kvantummechanika és a speciális relativitáselmélet összeférhetetlenségének a demonstrálására állítottak fel (a fizikai információterjedés részletesebb vizsgálatával ez a paradoxon feloldódik).

Poynting, John Henry (1852–1914), angol fizikus. Neve az elektromágneses térben folyó energiaáramot leíró Poynting-vektor révén ismert.

Prigogine, Ilya Viscount (1917–2003), a Szovjetunióban született, orosz származású belga kémiai fizikus. 1977-ben kémiai Nobel-díjat kapott a disszipatív struktúrákkal kapcsolatos eredményeiért. Ebből fejlődött ki később az önszervező struktúrák elmélete.

R

Reynolds, Osborne (1842–1912), ír fizikus és mérnök. A folyadékok dinamikáján dolgozott, nevét őrzi a Reynolds-szám (a tehetetlenségi és viszkózus erők aránya), valamint a Reynolds-féle transzporttétel.

Rényi Alfréd (1921–1970), magyar matematikus. Legismertebb talán a róla elnevezett entrópiaképlet révén, de a kombinatorikában, a számelméletben és a gráfelméletben is maradandót alkotott (pl. a véletlen gráfok Erdős–Rényi-modelljét). Budapesten a Rényi Alfréd Matematikai Kutató Intézet viseli a nevét.

Riemann, Georg Friedrich Bernhard (1826–1866), német matematikus. A fizikában az általános relativitáselmélet kapcsán ismert, a matematikában a komplex analízis és a differenciálgeometria terén végzett fontos munkát. Többek közt a Riemann-tenzor, a Riemann-féle zetafüggvény, a Riemann–Stieltjes-integrál és a Cauchy–Riemann-egyenletek emlékeztetnek munkásságára.

Ritz, Walter (1878–1909), svájci elméleti fizikus. A variációs Ritz-módszer és a Rydberg–Ritz-formula tette ismertté a nevét.

Rosen, Nathan (1909–1995), izraeli fizikus. Lásd Podolskynál.

S

Schrödinger, Erwin Rudolf Joseph Alexander (1887–1961), osztrák fizikus, a kvantummechanika egyik megalapítója. A róla elnevezett Schrödinger-egyenletért 1933-ban Nobel-díjat kapott. A kvantumfizika paradox jellegét demonstráló kísérleti javaslata a „Schrödinger macskája” néven lett híres (itt egy macska életéről egy radioaktív atom bomlása dönt).

Shannon, Claude Elwood (1916–2001), amerikai elektromérnök és matematikus. Nevét a Shannon-entrópia képlete őrzi, amely a termodinamikai entrópia és a digitálisan (bitekben) tárolt információ kapcsolatát adja meg. 1939-ben Nobel-díjat kapott.

Stokes, George Gabriel, Sir (1809–1903), angol fizikus és matematikus. A Cambridge-i Egyetemen a Lucas professzori széket kapta (elsőként Newton, jelenleg Stephen Hawking tölti be ezt a pozíciót). Nevét a Stokes-tétel és a Navier–Stokes-egyenlet által ismerik a legtöbben, de sokat foglalkozott spektroszkópiával és a hidak előregezésével is.

T

Tsallis, Constantino (1943–) görög származású, Párizsban tanult brazil fizikus. Leginkább az általa 1988-ban javasolt nemextenzív entrópiaképlet (a Tsallis-entrópia) révén ismert, ami a klasszikus entrópiafogalom általánosítása anomálishan viselkedő rendszerekre.

U, V

Uhlenbeck, George Eugene (1900–1988), holland kelet-indiai születésű amerikai fizikus. A fizikában leginkább a Boltzmann-egyenlethez tett Uehling–Uhlenbeck-módosítás (ún. blokkoló faktorok), illetve a sztochasztikus Ornstein–Uhlenbeck-folyamat révén ismert. Ehrenfest díjazta volt, elnyerte a Lorentz- (1964) és Max-Planck-érmét (1970), valamint a Wolf-díjat (1979).

Z

Zenon (Kr. e. kb. 490–430), Szókratész előtti görög filozófus Eleában (Dél-Itália). Arisztotelész őt nevezte a dialektika (a vitatkozás tudománya) feltalálójának. A mozgással és idővel kapcsolatos paradoxonairól ismert.